

Weitling, den voorganger van Karl Marx: „Einen neuen Messias sehe ich mit dem Schwerte kommen, um die Lehren des ersteren zu verwirklichen. Er wird durch seinen Mut an die Spitze der revolutionären Armee gestellt werden, wird mit ihr den morschen Bau der alten gesellschaftlichen Ordnung zertrümmern, die Tränenquellen in das Meer der Vergessenheit leiten und die Erde in ein Paradies verwandeln” (S 18, 19). Maar deze is lang de eenige niet, waaraan te herinneren zou zijn. Wat Bernheim en Kampers omtrent de verwachting door de Middeleeuwen van een „Messiaskaiser der Endzeit” hebben aan het licht gebracht, een verwachting van een zóó algemeen apocalyptisch karakter, dat men haar eerst in Frederik II vervuld dacht, maar haar later geheel ongemerkt op Frederik Barbarossa overbracht, dit alles kan er toch zeker gevoegelijk een evenwaardige parallel van worden genoemd. En denkt dan voorts ook eens aan de idealen, die Jan van Leiden en de zijnen indertijd te Münster trachtten te verwerkelijken; aan de actie der Quintomonarchisten gedurende het bewind van Cromwell in Engeland, zoo goed als aan de gedachtenwereld der Rozenkruisers en van Jakob Böhme ⁴⁰⁾).

Welnu! deze millennium-idee, zouden wij die nu ook niet in de idee van den vooruitgang terugvinden? Toen Lessing in 1780 zijn *Erziehung des Menschengeschlechts* liet verschijnen, gaf de lectrur van dit werk, dat naast de reeds voor en na door mij genoemde boeken een der baanbrekers van die vooruitgangs-idee is geweest, aan Kant aanleiding om zijn tijdgenoot als filosofischen chiliast te bestempelen ⁴¹⁾! Was dat in dit verband niet een zeer karakteristieke uiting? Laat zij de door mij hier vermoede verbinding niet uitermate waarschijnlijk zijn?

En in het licht van deze dingen laat zich nu m.i. eindelijk ook de merkwaardige overeenkomst tusschen de Christelijke geschiedphilosophie en het geloof aan den vooruitgang gereedelijk verklaren, waarom het ons hier immers eigenlijk te doen is.

Met Berdjajew houd ik het er voor dat dat vooruitgangs-geloof — evengoed als de „Weltwiedergeburts-idee”, waaraan Burdach en Borinski zulke diepgaande studie hebben gewijd ⁴²⁾, en de „idée Messianique”, waarover anderen hebben gepubliceerd ⁴³⁾ — uit de gedachtenwereld der Goddelijke Openbaring is voortgekomen en dus denzelfden wortel heeft, die ook de Christelijke